

**BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH
METODIKASI FANINING METODOLOGIK VA ILMIY ASOSLARI**DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.84.68.030>*Xolboeva Gulnora Anorboevna**Jizzax davlat pedagogika instituti**“Boshlang'ich ta'lim metodikasi” kafedra mudiri p.f.n., dotsent*

Annatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi fanining metodologik va ilmiy asoslari, maktabda onatili o'qitishvo sitalari hamda ona tili o'qitishdapsixologiya va pedagogika ma'lumotlari haqida metodikma'lumotlarga'tiborqaratilgan.

Kalitso'zlar: Boshlang'ich sinf, onatili, metodologiya, metodika, kompetentsiya, kitob, psixologiya va pedagogika, didaktikavaxakozo.

**МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ РОДНОГО ЯЗЫКА В
НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ***Холбоева Гульнора Анорбоевна**Джизакский государственный педагогический институт**Заведующий кафедры “Методика начального образования”, доцент*

Аннотация: В статье рассматриваются методические и научные основы предмета “Методика обучения родному языку в начальной школе”, способы обучения родному языку в школе и методические сведения по психологии и педагогике в обучении родному языку.

Ключевые слова: начальная школа, родной язык, методика, методика, компетентность, книга, психология и педагогика, дидактика и т. д.

**METHODS OF TEACHING MOTHER TONGUE IN PRIMARY
CLASSES SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS***Kholboeva Gulnora Anorboevna**Jizzakh State Pedagogical Institute, Methods of primary education f.n.,
associate professor*

Annotation: This article focuses on the methodological and scientific basis of the subject of methods of teaching mother tongue in primary school, the means of teaching mother tongue in school and methodological information on psychology and pedagogy in teaching mother tongue.

Keywords: Primary school, mother tongue, methodology, methodology, competence, book, psychology and pedagogy, didactics and so on.

Ona tili o'qitish metodikasining metodologik asosi borliqni bilish nazariyasidir. Bu fanning bosh vazifasi o'quvchilarning o'zbek tili lug'at boyligini to'liq o'zlashtirib olishlarini ta'minlashdir.

Ma'lumki, jamiyatda til kishilar o'rtasidagi aloqaning zaruriy vositasidir. Tilning aloqa vositasi sifatidagi ahamiyati uzluksiz ortib boradi. Til borliqni oqilona, mantiqiy bilish vositasidir. Til birliklari yordamidagina bilish jarayonida umumlashtirish, tushunchani muhokama va xulosa bilan bog'lash amalga oshiriladi.

Badiiyadabiyotta'limbosqichlaridahamsan'atningbirturi, hamo'quvpredmeti

sifatida o'rganiladi. SHungako'rabolalarbadiiyadabiyotningso'zsan'atisifatida o'zigaxosliklari, uningyashasharzi, namoyonbo'lishshakllari, rivojlanishqonuniya tlariularningyoshxususiyatlarinie'tiborgaolganholdao'rgatiladi. Ma'lumki, bola likdankitobgabo'lganmunosabatniijobiyshakllantirishdamaktabgachabolalarkito bxonligibadiiyadabiyotdagiasosiy mazmunvamohiyatni, ulardaaksetgannafosatni ihisetishigaalohidaurg'uberiladi.

Til va nutq tafakkur bilan uzviy bog'liqdir. Tilni egallash va nutq o'stirish bilan o'quvchining fikrlash qobiliyati ham o'sib boradi.

Maktabning vazifasi tilni kishilar orasidagi munosabatning rivojlangan nozik quroliga aylantirish hisoblanadi.

Amaliy pedagogik fan sifatida ona tili o'qitish metodikasi boshlang'ich ta'lim standarti belgilab bergan vazifalarni amalga oshiradi, ya'ni tafakkur qilish faoliyatlarini kengaytirish, erkin fikrlay olish, o'z fikrini og'zaki va yozma ravishda ravon bayon qila olish, jamiyat a'zolari bilan erkin muloqotda bo'la olish ko'nikma va malakalarini rivojlantirishga oid metod va usullarni ishlab chiqadi.

Bilish nazariyasiga ko'ra analitik-sintetik ishlar yordamida til ustida kuzatishdan umumiy xulosa chiqarishga, nazariy ta'rif va qoidaga, shular asosida yana og'zaki va yozma tarzidagi nutqiy aloqaga, to'g'ri yozuv va to'g'ri talaffuzga o'tiladi. O'quvchilar jonli nutqiy aloqaga to'g'ri talaffuz va to'g'ri yozuvni elementar nazariy ma'lumotlar asosida amaliy egallash orqali kirishadilar, til materiallarini kuzatish, tahlil qilish orqali elementar nazariy qoidalar chiqaradilar, o'rgangan va o'zlashtirilgan nazariy qoidalarni amaliyotga ongli ravishda tatbiq etadilar.

Maktabda ona tili o'qitish metodikasining bunday yo'nalishi haqiqatni bilish qonuniyatlariga ham, hozirgi zamon didaktikasi vazifalariga ham mos keladi. Ta'lim sohasidagi davlat siyosatining quyidagi asosiy tamoyillari boshlang'ich ta'limda ona tili o'qitish metodikasining vazifalarini belgilab, aniqlashtirib beradi:

- ta'lim ustuvorligining tan olinishi;
- ta'lim olish shaklini tanlash erkinligi;
- ta'lim sohasida kamsitishlarga yo'l qo'yilmasligi;
- ta'lim olishga doir teng imkoniyatlarning ta'minlanishi;
- ta'lim va tarbiyaga milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarning singdirilganligi;
- ta'lim va tarbiyaning insonparvarlik va demokratik xususiyati;
- ta'limning uzluksizligi va izchilligi;
- o'nbiryillikta'limninghamdaoltiyoshdanyettiyoshgachabo'lganbolalarnibiryildavomidaumumiyo'rtata'limgatayyorlashningmajburiyiligi;
- davlat ta'lim standartlariva davlat ta'lim talablari doirasida ta'lim olishning hamma uchun ochiqiligi;
- o'quv dasturlarini tanlashga doir yondashuvning yagonaligi va tabaqalashtirilganligi;
- insonning butun hayoti davomida ta'lim olishi;
- jamiyatda pedagoglarning ijtimoiy himoya qilishning kafolatlanganligi;
- ta'lim tizimining dunyoviy xususiyatga egaligi;
- bilimlilik, qobiliyatlilik va iste'dodning rag'batlantirilishi;
- ta'lim tizimida davlat va jamoat boshqaruvining uyg'unligi;
- ta'lim faoliyati sohasidagi ochiqlik va shaffoflik.

Yuqoridagi ta'lim tamoyillaridan kelib chiqqan holda boshlang'ich ta'lim umumiy o'rta ta'lim olish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim va ko'nikma asoslarini shakllantirishga qaratiladi.

Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi fani o'z vazifalarini belgilab olishda ta'lim sohasidagi davlat hujjatlariga tayanadi. Hozirgi kunda ta'limni tubdan isloh qilish davlat siyosatining asosiy yo'nalishiga aylandi. "Ta'lim to'g'risida"gi qonun va shu asosda Xalqaro talablar asosida yaratilayotgan Milliy o'quv dastiri buning yorqin dalilidir.

"Umumiy o'rta ta'limning Milliy o'quv dasturi"da maktab bitiruvchilarida filologiya fanlari bo'yicha qo'yiladigan talablarda nutqiy kompetensiya, lingvistik kompetensiya, filologiya fanlari orqali tayanch kompetensiyalarni rivojlantirish, ona tili fanini o'qitish konsepsiyasi, ona tili fani bo'yicha o'quvchilarga sinflar kesimida qo'yiladigan talablar belgilab berilgan. Dasturda tilni o'qitish orqali shu til bo'yicha egallanadigan nutqiy faoliyatning asosiy to'rt tuqi: nutqni tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish amallari bo'yicha har bir sinfdan taqozo etiladigan ko'nikma va malakalar me'yorini rivojlantirish, bunda o'qish hamda mehnat jarayonida, oila va jamoat joylarida yuzaga keladigan turli nutqiy vaziyatlarda mustaqil ravishda fikr almasha olish va fikr bayon eta bilish, eshitilgan materialni idrok etish, shuningdek, yozma manbalarni o'qish orqali axborot olish, voqea-hodisalarga munosabat bildirish tarzida muloqotga kirish malakasini egallab borish dinamikasi nazarda tutiladi".

Ta'limni tubdan isloh qilish, rivojlangan demokratik davlatlar darajasida, yuksak ma'naviy va axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali mutavassislarni tayyorlash Milliy tizimini yaratish asosiy maqsad qilib olingan.

Ta'lim sohasidagi davlat siyosati insonni intellektual va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash bilan uzviy bog'liq bo'lgan uzluksiz ta'lim tizimi orqali har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirishni nazarda tutadi.

Ona tili o'qitish metodikasi fani ham ta'lim jarayonini tashkil etish shakllarini va usullarini ishlab chiqishda yuqoridagi maqsadlar asosida ish yuritadi.

Umumiy o'rta ta'limning bir bosqichi bo'lgan boshlang'ich ta'lim 1-4-sinflarni o'z ichiga oladi. Milliy dasturda ta'kidlanganidek, bu bosqichda ta'limning yangicha tizimini va mazmunini shakllantirish uchun quyidagilar zarur:

o'quvchilarning qobiliyatlari va imkoniyatlariga muvofiq ravishda ta'limga tabaqalashtirilgan yondashuvni joriy etish;

ta'lim berishning ilg'or pedagogik texnologiyalarini, zamonaviy o'quv-uslubiy majmualarini yaratish va o'quv-tarbiya jarayonini didaktik jihatdan ta'minlash va hok.

Milliy dasturda ta'lim tizimining yaxlit axborot makonini vujudga keltirish bo'yicha ta'kidlangan ko'rsatmalar, uzluksiz ta'limni ta'minlash borasidagi islohotlarni amaliyotga tatbiq etish boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi oldida turgan dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Ona tili o'qitish metodikasi psixologiya va pedagogika ma'lumotlariga ham tayanadi. Metodikaning masalalarini hal etishda pedagogik ilmlar ham yordam beradi. SHuning uchun ham psixologiya va pedagogika fanlari metodikaning metodologik asosi hisoblanadi.

Pedagogik psixologiya kishiga ta'lim va tarbiya berishning psixologik qonuniyatlarini o'rganishni o'z predmeti deb biladi. U o'quvchilarda tafakkurning shakllanishini tadqiq qiladi, aqliy faoliyat usullari va ko'nikmalarini

o'zlashtirish jarayonini boshqarish masalalarini o'rganadi, o'qitish jarayoning muvaffaqiyatliligiga, pedagog bilan o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga va o'quvchilar jamoasidagi munosabatlariga ta'sir qiluvchi psixologik omillarni, o'quvchilardagi individual-psixologik farqlarni, aqliy rivojlanishdan orqada qoluvchi bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaydi. Bu bilan pedagogik psixologiya metodika faniga o'quv materialini tanlashda, boshlang'ich sinflarda ona tilining mazmuni va hajmini, o'quv materialini aniqlashda hamda ularni sinflar bo'yicha taqsimlashni muayyan izchillikda joylashtirishda yordam beradi, o'qitishning samarali usul va shakllarini belgilashga, o'quvchilar analitik-sintetik faoliyatining to'g'ri o'sishiga ko'maklashadi.

Metodika psixologiya fani ma'lumotlariga tayanib o'qitishda o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olib yondashish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Onatili o'qitish metodikasi psixolingvistika fani bilan ham uzviy bog'liqdir. Psixolingvistika metodikaga nutq haqida -fikrni bayon qilish turlarini belgilovchi omillar, "nutqni qabul qilish signallari" apparati, individual munosabatga va ommaviy aloqaga nutqiy ta'sirning foydasi haqida ma'lumot beradi. Buma'lumotlar metodik masalalarni hal qilish uchun, ayniqsa, bog'lanishli nutqni o'stirish metodikasi uchun juda muhimdir.

Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi didaktika bilan, ya'ni ta'limning umumiy nazariyasi bilan ham bog'lanadi. Metodika didaktika belgilab bergan qonuniyatlar, qoida vatamoyillarga asoslanadi. Didaktika tamoyillariga, ya'ni o'rganiladigan materialning ilmiyligi va muvofiqligi, til va materialni o'rgatish va mustahkamlashda ko'rgazmalilik, onglilik, bilim, ko'nikma va malakaning puxtaligi, doimiy takrorlash, o'quvchilar bilish faoliyatining faolligi, mustaqillik, o'qitishni hayot bilan, bolalarning qiziqishlari bilan bog'lab olib borishga rioya qilish maktabda o'qitiladigan barcha predmetlardan, shu jumladan ona tilidan ham, o'qish jarayonini tashkil qilishda juda zarurdir.

Ona tili metodikasi umumiy pedagogikabilan ham o'zaro bog'lanadi. Maktab ta'limidagi har bir o'quv predmeti, shu jumladan ona tili ham, faqat bilim berish, ko'nikma va malaka hosil qilish bilangina cheklanmay, bolaning ongini oshirishi va tarbiyalashi ham zarur. Haqiqatdan ham, ona tili o'qitish jarayonida bolalarning dunyoqarashi shakllanadi, bilish qobiliyatlari o'sadi, ular aqliy, axloqiy, estetik tomondan rivojlanadi, xarakterida ma'lum ijobiy xususiyatlar yuzaga keladi, mehnat qilishga o'rganadi va hok.

Pedagogika fani bolalarni har tomonlama rivojlantirish va ularni tarbiyalash masalalarini ilmiy tomondan ishlab beradi. Ona tili o'qitish metodikasi pedagogika fani yangiliklariga, uning yuqorida qayd etilgan masalalarni ilmiy tomondan ishlab bergan ma'lumotlariga tayanadi.

Ona tili metodikasini umumiy pedagogika bilan bog'lash ayniqsa boshlang'ich sinflarda muhimdir. Kichik yoshdagi o'quvchilarning jamoaviy va shaxsiy o'quv faoliyatida zarur bo'lgan ko'p odat va ko'nikmalari hali tarbiyalanmagan bo'ladi. Tashkilotchilik, jamoa ishiga tez kirishish, e'tibor bilan eshitish, o'qish va yozish, faol va mustaqil ishlash, barcha ishlarni puxta va saranjom bajarish kabi ko'nikma va odatlar o'qituvchi va maktab tomonidan amalga oshiriladigan umumpedagogik tadbirlar tizimini tashkil etadi. Tarbiyaning shunga o'xshash nazariy va amaliy masalalarini pedagogika ishlab beradi. O'qituvchi pedagogik talablarni amalga oshirishiga, ona tiliga o'rgatishni ta'lim-tarbiya jihatidan foyda

keltiradigan qilib uyushtira oladi.

Ona tili o'qitish metodikasi o'zbek tilining ma'lum qismini nazariy egallashni nazarda tutadi, shuning uchun ham fonetika va fonologiya, leksikologiya va frazeologiya, so'z yasalishi va etimologiya, grammatika -morfologiya va sintaksis, stilistika, shuningdek, orfoepiya, grafika, orfografiya kabi fanlar ona tili metodikasining muhim ilmiy asosi hisoblanadi.

Fonetika va fonologiya, grafika savod o'rgatish metodikasini ishlashda, elementar o'qish ko'nikmasini shakllantirishda asos bo'lib xizmat qiladi. Fonetika va grafikaning fonetik tamoyil asosida yoziladigan imlo qoidalarini o'zlashtirishda ham ahamiyati katta.

Husnixat metodikasi grafika nazariyasiga tayanadi.

Leksikologiyani bilish maktabda lug'at ishi (ma'nodosh va zid ma'noli so'zlarga oid xilma-xil mashqlar o'tkazish, ko'p ma'noli so'zlar, ularning ma'no bo'yoqlari ustida ishlash) ni to'g'ri tashkil etish uchun juda muhimdir.

So'zning tarkibi va so'z yasalishini o'rganishda metodikaga morfemika, so'z yasalishi, etimologiya, grammatika asos vazifasini bajaradi.

Morfologiya va sintaksis mavhum til hodisalarini shakllantirishni, til qurilishi haqida tushuncha hosil qilishni to'g'ri tashkil etishga, grammatik tushunchalardan to'g'ri yozuv masalalarini hal qilish uchun foydalanishga imkon beradi. Grammatikadan bilimi bo'lmagan o'quvchilarda imlo va punktuatsiyadan ko'nikma va malakalarni shakllantirish mumkin emas. Grammatika o'quvchilar nutqini o'stirishda muhim o'rin tutadi, chunki grammatika so'z shakllarini to'g'ri tuzish, so'z birikmasi tarkibidagi so'zlarni o'zaro to'g'ri bog'lash va gapni to'g'ri tuzishga o'rgatadi.

To'g'ri yozuvga o'rgatish metodikasining rivojlanishida o'zbek tili imlosi nazariyasini hisobga olish talab etiladi.

Sinfda o'qish va sinfdan tashqari o'qish metodikasi adabiyot nazariyasiga asoslanadi, chunki o'quvchilar badiiy asarni amaliy tarzda tahlil qiladilar, ularga adabiyotshunoslikdan nazariy ma'lumot berilmaydi, ammo metodika adabiy asarning yaratilish qonuniyatlarini, ularning o'quvchilarga ta'sirini, ayniqsa, adabiyotshunoslikka oid mavzulardan asarning g'oyaviy mazmuni, uning mavzusi va syujeti, kompozitsiyasi, janri, tasviriy vositalarini hisobga olishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risidagi" Qonuni 2020 yil 19 may.
2. Umumiy o'rta ta'lim to'g'risidagi Nizom. /www/ZiyoNet/uz
3. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirining 2019 yil 12 oktyabrdagi 931-sonli "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida" PF-5847-son Farmoni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi "2017-2021 yillarda O'zbekistonni Rivojlantirish bo'yicha Harakat strategiyasi to'g'risida"gi PF-4947-sonli Farmoni // O'zbekiston Respublikasi Qonuni hujjatlar to'plami – T.; 2017 – b.37
5. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. Ta'lim to'g'risida. Qonunchilik palatasi tomonidan 2020 –yil 19- mayda qabul qilingan. Senat tomonidan 2020-yil 7- avgustda ma'qullangan. Toshkent shahri, 2020- yil 23- sentabr. O'RQ -637. - 3-бет.
6. Xolboyeva, G. (2020). Boshlangichsinfov kuchilarda o'qishvatushunishm